

Peter NEUNER

Per una teologia del popolo di Dio

– Queriniana, Brescia, 2016., 246 str.

Eminentni njemački teolog Peter Neuner, profesor fundamentalne, dogmatske i ekumenske teologije, te jedno vrijeme voditelj radne grupe teologa dogmatske i fundamentalne teologije njemačkog govornog područja, u svojoj studiji donosi promišljanja o ulozi i službama laika u Crkvi u okviru teologije Božjeg naroda. Ovo iznimno značajno djelo prikazuje povijesno-dogmatski razvoj razumijevanja laikâ od najranijih vremena do danas. Knjiga je podijeljena u četiri dijela: prvi dio bavi se povijesnim razvojem pojma laik, potom se analizira teološko poimanje laikâ na Drugom vatikanskom koncilu, u trećem dijelu autor donosi postkoncilski razvoj razumijevanja laika i njihovih službi u Crkvi, a u završnome dijelu ponuđena su sustavna promišljanja i razumijevanje laika u obzorju teologije Božjeg naroda.

Prvi dio studije otvara se etimološkim pojašnjenjima, ističući kako je izvanbiblijska riječ *laós* preko Septuaginte ušla u biblijski govor. Autor ističe razliku između *laós* i *éthne*: u Novom Zavjetu *laós* označava najprije izraelski narod, a kasnije cijelu kršćansku zajednicu. Tradicionalna suprotstavljenost *laós* i *éthne* u Novom zavjetu biva nadiđena, jer je kršćanska zajednica od sada narod (*laós*) koji se formira polazeći od pogana i od različitih nacija (*éthne*). Pojam *laós* u novozavjetnom se kon-

tekstu gotovo svugdje odnosi na narod, kršćansku zajednicu, odnosno na sve vjernike, na cjelinu naroda. *Laós* se odnosi na kršćane, a nikada na nezaređene koji bi bili suprotstavljeni svećenicima i poglavarima. S te točke gledišta i prema biblijskoj terminologiji pojam *laós* i pojam laik koji u ispravnom značenju potječe od njega (svi su koji pripadaju *laósu* laici: prezbiteri, biskupi, voditelji zajednica...) najveće su počasne titule koje se mogu dati kršćaninu. Prema Neuneru, struktura Crkve tako je duboko *laička*, ali to ne znači da u prvim kršćanskim zajednicama nije bilo razlika što se tiče zadaća, jer je zajednica bila opskrbljena različitim karizmama te se njima izgrađivala. Današnja uporaba i konotacije pojma laik, koje suprotstavljaju zaređene službenike nezaređenima, ne potječu od pojma *laós*, nego od pridjeva *laikós*, koji ima negativan prizvuk, zbog čega je u ranoj Crkvi i izbjegavan. Razlika između baze i onih koji imaju neku službu u zajednici nikada nije izražavana pojmom *laikos*, nego pozitivnim izborom termina, primjerice vjernici, krštenici, posvećeni, braća i sestre i sl. U izvanbiblijskom grčkom jeziku *laikós* se odnosi na mnoštvo populacije u suprotnosti s vladajućima, te na stvari, a nikada na osobe. U Novom zavjetu ne postoji ništa što bi bilo *laikós*.

Porastom broja kršćana dolazi do razdvajanja između laika i klerika *unutar same Crkve*, ali i u takvoj situaciji, sve do kraja IV. st. vladala je harmonija između biskupa i zajednice što se osobito vidi po načinu izbora zaređenih službenika.

Da netko bude legitimno izabran za biskupa, bilo je nužno da u tom izboru sudjeluju svi vjernici. U takvome izboru biskupi su razumijevali svoju ulogu kao službu narodu. Samo u odnosu prema narodu biskupova je služba dosezala svoje ispunjenje. S papom Gelazijem dolazi do razlikovanja između dviju moći, svjetovne koja pripada vladarima i duhovne koja pripada biskupima. To će postati polazište mnogih kontroverzija snažno izraženih u srednjem vijeku. Tako se harmonija koja je vladala u prvim kršćanskim stoljećima počela narušavati. Papa Grgur VII. uvodi laičku investituru i tako dokida mnoge zloupotrebe, no s druge strane, potiskuje laički element koji je bio prisutan u Crkvi po plemstvu. Tome je pridonio i papa Bonifacije VIII. i njegova teorija o dva mača, kao i Gracijanove pravne odredbe koje razlikuju dva tipa kršćana: klerike i laike. Od toga vremena klerici i laici nisu više činili jednu zajednicu kako je to bilo do kraja IV. stoljeća, nego se radilo o nadređenosti jednih i podređenosti drugih. Povijesni dio studije autor zaključuje elaboriranjem razdoblja reformacije u kojemu je u središtu bilo pitanje razumijevanja općeg i ministerijalnog svećeništva. Poslije Tridentskog koncila činilo se kako je Crkva podijeljena u klase, odnosno kao društvo nejednakih u kojemu su laici morali biti poslušni i podložni svojim pastirima. Laici su u takvome kontekstu bili shvaćeni kao objekti, a ne subjekti pravâ. U XIX. st. javljaju se novi naglasci u promišljanjima o laicima.

Drugi dio knjige slijedi povijesnu nit o položaju laika u Crkvi, baveći se poimanjem laika u tekstovima Drugog vatikanskog sabora. Autor se osobito referira na IV. poglavlje *Lumen gentiuma*, posvećeno laicima. U kratkim crtama donosi se poimanje laika u koncilskom dekretu o apostolatu laika *Apostolicam actuositatem* te u liturgijskoj konstituciji *Sacrosanctum Concilium*, kao i u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes*. Na kraju ovoga dijela nalazi se i autorova refleksija o problematici ispravne interpretacije koncilskih tekstova.

U trećem dijelu svoje studije Neuner se referira na postkoncilski razvoj, ulogu i službe laika. I dalje se u središtu nalazilo pitanje interpretacije pojedinih koncilskih tekstova. Sedamdesetih godina došlo je do rastućeg uključivanja obrazovanih laika-teologa u župni pastoral, osobito u Njemačkoj, Austriji, Nizozemskoj i Švicarskoj. Ovakvom praksom, i imajući u vidu da je Koncil predstavio biskupsku službu kao središnju službu Crkve, a svećenike okvalificirao jednostavno kao biskupove suradnike – mnogi svećenici osjećali su se kao pritiješnjeni između biskupa i laika. To je dovelo do nesigurnosti i jednih i drugih što se tiče interpretacije vlastitih uloga. U tom kontekstu mnogi su pozitivni, ali i negativni primjeri suradnje između laika i klerika. Neuner se zadržava na tumačenju nastanka laičkih službi u Crkvi i to kroz prizmu Opće biskupijske sinode Savezne Republike Njemačke održane u Würzburgu (1971. – 1975.). Ona će proizvesti dvije kontroverzije.

Prva se tiče različitih struktura u suodgovornosti na svim razinama: župnoj, dekanatskoj i biskupijskoj. Druga se tiče inicijative prema kojoj bi laici smjeli držati homiliju kod slavljenja euharistije. S obzirom na prvu kontroverziju, treba reći kako prema aktima te Sinode, župna zajednica organizira vlastiti život zahvaljujući službama *svih* i u osobnoj odgovornosti koja se ne može prenositi na druge. Dakle, nisu u pitanju više samo laici-teolozi, kao pastoralni referenti i asistenti, nego *svi* sudjeluju u procesima *odlučivanja*. Dokument je predložio »Normativni okvir za odgovorne strukture u biskupiji«. U njemu su donesene forme prema kojima laici na svim razinama mogu izraziti vlastito mišljenje i sudjelovati u odlučivanju. Posebnu važnost u toj strukturi imalo je *Vijeće katolika* ili *Katoličko vijeće* (*Katholikenrat*) koje su činili predstavnici apostolata laika proizašli iz različitih odbora. Biskup je u to vijeće imenovao svog jednoga delegata koji je imao tek *savjetodavni* glas. Ovu rezoluciju sinode iz Würzburga prihvatili su svi njemački biskupi i tako je ona postala temelj za statut Sinode, koja je postala pravno obvezujuća za cijelu Njemačku. Rimska kurija odbila je ovakve prijedloge te ih ni na koji način nije uvrstila u odredbe CIC-a iz 1983. W. Kasper kasnije je komentirao kako je Sinoda u Würzburgu u svojoj cjelini siromašna, jer nije riješila pitanje tzv. običnih, normalnih laika, dakle onih koji nisu ni u kakvim strukturama upravljanja. Posebno je odjeknuo slučaj iz biskupije Regensburg (2003. – 2005.) gdje je tadašnji biskup

G. L. Müller razriješio predsjednika Vijeća dekana (laika), izuzimajući ga i iz Biskupijskog vijeća. Poslije su se javile pravne poteškoće glede pitanja pod kojim uvjetima biskup može razriješiti izabranog predstavnika laika koji nije bio protivan pitanjima vjere i morala. Ovaj konflikt kulminirao je 2005. godine kada je biskup Müller raspustio Biskupijsko vijeće i Dekanatska vijeća, jer nisu davali bitan doprinos rastu duhovnog života župama Dekanata. Na mjesto ovih vijeća ustanovljeno je Biskupijsko pastoralno vijeće koje je predviđeno ZKP-om i koje ima *savjetodavnu* ulogu. Temeljna razlika osim savjetodavne i odlučujuće uloge ovih vijeća bila je u tom što su u Biskupijsko i Dekanatska vijeća birani predstavnici iz baze po župnim i dekanatskim vijećima, dok članove Biskupijskog pastoralnog vijeća imenuje biskup i odgovorni su samo njemu. Drugi primjer u kojemu se, prema Neuneru, hijerarhija u odnosu prema laicima pokazala u suprotnosti s koncilskim učenjem tiče se udruženja *Donum Vitae*.

Neuner nastavlja promišljati o Božjemu narodu, u kojem su većinom vjernici laici, elaborirajući dokument Njemačke biskupske konferencije iz 1977. godine »O principima rasporedbe pastoralnih službi«. Polazna točka toga dokumenta prezbiterska je služba, a ne služba laika kako je bilo u sinodskom dokumentu iz 1975. Kada se govori o laicima i njihovim službama u okviru *communio* ekleziologije, neizostavan je dokument postsinodalna apostolska

pobudnica *Christifideles laici*. Autor se najprije osvrće na pripremno razdoblje, komentirajući tzv. *Lineamenta* te donoseći prigovore Njemačke biskupske konferencije. Posebno zanimanje u ovoj studiji pobuđuje refleksija o *laicima kao voditeljima župnih zajednica*. Oko toga se razvila značajna rasprava na njemačkom govornom području u kojemu su jedni zagovarali takvu praksu zaboravljajući da je euharistija središte i vrhunac crkvenoga života, dok su drugi smatrali kako bi takva praksa vodila protestantizaciji Crkve. Njemačka biskupska konferencija 1995. godine objavila je dokument pod nazivom »Pastoralna služba u župnoj zajednici« koji podcrtava da je konstitutivni element voditelja kršćanske zajednice sakramentalno ređenje onoga koji vodi zajednicu i time predsjedava euharistijskom slavlju. Potrebno je u ovome kontekstu spomenuti i »Instrukciju o nekim pitanjima glede suradnje vjernika laika u svećeničkoj službi« iz 1997. godine, koju je potpisalo više rimskih kongregacija, a koja stavlja naglasak na različitost zadaća klerika i laika te ukazuje na opasnost da laici obavljaju neke službe koje su vlastite naravi svetoga reda. Instrukcija stoga određuje konkretne slučajeve u kojima laik, kao izvanredni služitelj, može mijenjati zaređenog službenika, no ti se slučajevi nikako ne tiču onih službi koje zahtijevaju narav svetoga reda. Na te odluke kasnije su oštro i s negodovanjem reagirale biskupske konferencije Njemačke i Švicarske te pojedini austrijski biskupi, smatrajući da se time laicima pokazalo

da su željeni samo u slučaju nedostatka zaređenih svećenika. Prema autoru, u budućnosti će biti iznimno važan način na koji će hijerarhija prihvatiti angažman laika u zajednicama. Pozivajući se na jedno Zulehnerovo istraživanje, Neuner donosi statističke podatke o broju pastoralnih referenata koji su na različite načine angažirani u zajednicama. Povjeravanje vodstva župa laicima na njemačkom govornom području danas se više ne smije smatrati izuzetkom ili prijelaznim rješenjem. U biskupiji Basel-Solothurn više od polovice župa pod vodstvom je laika. U Poitiersu, u Francuskoj, tradicionalni je sustav župe napušten u korist tzv. »lokalnih zajednica«. U njima biskup svake tri godine imenuje tim službenika među kojima i svećenika te im povjerava različite službe. U Meksiku postoje župe koje su »zajednica zajednice«, koja obuhvaća 40-ak manjih sela. U Brazilu postoji oko 70 000 zajednica koje slave nedjeljnu liturgiju riječi bez euharistije, zbog manjka svećenikâ. U Kinshasi, u Kongu, sedamdesetih godina uvedena je služba *makambi*; radi se o laiku koji sa svećenikom moderatorom obavlja različite pastoralne službe, gdje svećenik nije više onaj koji *upravlja* nego nadahnjuje, ohrabruje, savjetuje i pripušta trajnoj formaciji. Elaborirajući cijelu ovu studiju s gledišta ekleziologije Božjega naroda, autor na kraju ovoga poglavlja ističe primjer teologije oslobođenja gdje su kršćani u svojim zajednicama-bazama prestali biti masom. Crkva shvaćena kao Božji narod nije Crkva *za* narod, nego Crkva *naroda*. U

njoj sam narod definira vlastite ciljeve i nastoji ih ostvariti.

U završnom poglavlju studije prikazana su sustavna promišljanja. U njima se najprije donosi rasprava o Katoličkoj Akciji, te rješenja koja su dali Yves Congar i Gérard Philips. Posebnost je ove studije i u tome što autor nastoji predložiti određenu laičku duhovnost, služeći se nizom promišljanja drugih autora. Neuner analizira i teološku recepciju Drugog vatikanskog sabora kroz vrlo vrijednu i originalnu Rahnerovu i Schillebeeckxovu teologiju laikata. Od 1977. godine u Njemačkoj se vodi žustra rasprava o pastoralnim asistentima koji zbog manjka svećenika *de facto* vode zajednice. Za budućnost Crkve nužno je razmišljati o njihovom crkvenom statusu te o eventualnoj sakramentalnoj naravi takvih službi, u čemu je već Rahner dao svoj doprinos.

U konačnici pokazuje se kako nisu sretna rješenja koja vide laika kao onoga koji nije klerik, ni ona koja naglašavaju svjetovnu narav laika, kao ni ona koja podcrtavaju razliku u biti između općeg i ministerijalnog svećeništva. Zbog različitih interpretacija i pripadajućih im implikacija stvar postaje još kompleksnijom. Neuner zaključuje svoju studiju mišljenjem kako bi bilo dobro izbjegavati pojam laik i jednostavno govoriti o *kršćanima*. Takva inicijativa već postoji među egzegetama Novoga zavjeta. Talijanski teolog Bruno Forte smatra kako »laici« u stvarnosti i ne postoje osim kao »negativna« kategorija u suprotnosti s klericima. Trebalo

bi stoga govoriti o kršćanima te se baviti razlikovanjem karizmi i službi koje Duh Sveti daje u Božjem narodu. Neunerovala je temeljna teza da, kada bismo imali jednu ispravnu teologiju Božjeg naroda, ne bismo više imali potrebe za teologijom laikata. Razmišljanje o laicima treba postati razmišljanje o Božjem narodu, o formama i strukturama koje su mu odgovarajuće. U takvoj koncepciji laik je prvi kojega se to tiče, jer se o njemu radi kada se govori o Božjem narodu.

Iako je knjiga izvorno napisana na njemačkom, a ne na talijanskom jeziku čijim smo se prijevodom služili, a svaki je prijevod knjige krhak i zahtijeva dodatnu pozornost, odlučili smo ju predstaviti, jer držimo da je iznimno važna u ovom vremenu pauperizacije svećenika i velikog porasta broja laika kao voditelja župnih zajednica, osobito na njemačkom govornom području. Djelo je Petera Neunera dragocjeno jer sustavno kroz ekleziologiju Božjeg naroda prikazuje teologiju laika u Crkvi. Ova se studija pokazuje kao nezaobilazna u proučavanju laika s povijesno-teološkog gledišta te može služiti kao vodič koji nam pokazuje svu kompleksnost ekleziologije, kontrapozicije između klerika i laika, celibata i upravljanja župnim zajednicama. Ona nas upozorava da se očuvamo opasnosti rješavanja uloge samo teologa-laika, odnosno profesionalnih laika, a da pri tom ostavimo po strani »normalne, obične« vjernike laike. Takvo će se što dogoditi ukoliko pitanju laika i vodstvu župnih zajednica pristupimo isključivo funkci-

onalno, a ne teološki. Takav *modus operandi* vodio bi tome da se u budućnosti ne bismo bavili pitanjem odnosa klerika i laika, nego pitanjem odnosa laika-teologa i »običnih, normalnih« laika, tj. onih koji nemaju nikakvu službu u zajednici.

Hrvoje Kalem

Ivan MACUT

Suvremeni ekumenski pokret – Svjetske konferencije (1910. – 2013.). Pokret za život i djelovanje. Pokret za vjeru i ustrojstvo Crkve. Ekumensko vijeće crkava

– Glas Koncila, Zagreb, 2017., 240 str.

»Suvremeni ekumenski pokret, a kojim se u ovoj knjizi bavimo, nema alternative. Gledajući s odmakom na ekumenske događaje, susrete, inicijative u 20. stoljeću i sl., ne možemo ne ustvrditi da je doista to Božje djelo kojim on sam, malo-pomalo, vodi svoje učenike međusobnom upoznavanju, približavanju te, uvjereni smo, na koncu i vidljivom jedinstvu.« (7.). Prve su to riječi nove knjige autora Ivana Macuta kojima nas autor uvodi u svoj tekst. Riječ je o knjizi koja je objavljena 2017. godine pod naslovom: *Suvremeni ekumenski pokret – Svjetske konferencije (1910. – 2013.). Pokret za život i djelovanje. Pokret za vjeru i ustrojstvo Crkve. Ekumensko vijeće crkava*. Dakle, ova nedavno objavljena knjiga ekumenske je tematike, napisana

je na hrvatskom jeziku, a objavljena u izdanju Glasa Koncila u Zagrebu.

Kao što je vidljivo iz samoga naslova knjige, a onda i iz ranije navedenog citata, autor se u svome istraživanju pozabavio temom suvremenog ekumenskog pokreta. Ta tema koja je aktualna i značajna u ekumenskim krugovima zaokupila je njegov istraživački interes i pothvat da čitateljima približi važnost i značenje suvremenog ekumenskog pokreta. Stoga knjiga, podijeljena na dva velika poglavlja, obrađuje u prvoj poglavlju razvoj ekumenskog pokreta do osnutka Ekumenskog vijeća crkava (13.-79.), a u drugom poglavlju progovara o ekumenskom pokretu od osnutka Ekumenskog vijeća crkava (81.-166.).

Prvo poglavlje knjige autor započinje govoreći o *Svjetskoj misijskoj konferenciji* dok su u središtu istog poglavlja pokreti *Life and work* (Pokret za život i djelovanje) i *Faith and Order* (Pokret za vjeru i ustrojstvo). Naime, *Svjetska misijska konferencija* održana je u Edinburghu 1910. godine i upravo se ta godina smatra početkom suvremenog ekumenskog pokreta (usp. 15.-16.). Stoga autor prati događaje i osobe koje su povezane s tim pokretom od sama njegova početka 1910. pa do danas. Međutim, jasno je da u ovom dijelu posebnu autorovu pozornost zaokupljaju pokreti *Life and work* i *Faith and Order*, ili drugim riječima dvije organizacije iz kojih je zapravo nastalo Ekumensko vijeće crkava te je i logično što je naglasak stavljen upravo na te organizacije. Tako u prvom dijelu